

ÜÇ ÇOCUKTAN BİRİ ŞİDDETLİ MADDİ YOKSUNLUK İÇİNDE BÜYÜYOR

Gökçe Uysal** ve Yazgı Genç***

Yönetici Özeti

Avrupa Birliği'nin yoksunluk tanımına göre 2017 yılında Türkiye'de yaklaşık her üç çocuktan biri, başka bir deyişle 7 milyon bin 6 çocuk şiddetli maddi yoksunluk çeken hanelerde yaşamaktadır. 2016 yılından 2017 yılına Güney Doğu Anadolu ve Batı Anadolu Bölgesindeki çocukların yoksunluk oranlarında artışlar göze çarparken diğer bölgelerde yoksun çocuk oranlarının azaldığı görülmektedir. Güney Doğu Anadolu Bölgesindeki artışların büyük oranda beklenmeyen harcamaları karşılayamamaktan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bu bölgede yaşayan çocukların yüzde 61,3'ü beklenmeyen harcamaların karşılanamadığı hanelerde yaşamaktadır. Diğer taraftan, Akdeniz ve Batı Karadeniz Bölgelerinde çocukların yoksunluk oranlarındaki iyileşmeler dikkat çekicidir. Bu bölgelerde neredeyse her kalem yoksunluk oranlarının iyileşmesine katkı sağlamıştır. Özellikle ısınma ihtiyacının, beslenme ihtiyacının ve beklenmeyen harcamaların karşılanmasında yaşanan iyileşmeler bu bölgelerde yoksun çocuk oranlarının azalmasındaki en önemli etkenlerdir. Şiddetli maddi yoksunluk çeken hanelerde yaşayan çocukların oranlarında 10 bölgede yaşanan iyileşmeye paralel olarak Türkiye'de şiddetli maddi yoksunluk içerisinde yaşayan çocukların oranı azalmış fakat Türkiye tüm Avrupa Birliği ülkelerinin gerisinde kalmaya devam etmiştir.

Türkiye Avrupa'da çocuk yoksunluğunun en yoğun olduğu ülke

Maddi yoksunluk ölçütü, ülkelerin yoksulluk düzeyini ölçmek ve analiz etmek için kullanılan yöntemlerden biridir. Bu yöntem, ankete katılan hanelerin yaşam standartlarına dair değerlendirmeler içerdiğinden ülkenin genel yoksulluk düzeyine ışık tutan bir yaklaşım olarak kabul edilir. Uzun süren gelir yoksulluğunun bir sonucu olan maddi yoksunluk, yetişkinlerde geçici olabilirken çocuklarda genelde ömür boyu sürer ve sonraki nesillere aktarılma riski taşımaktadır.

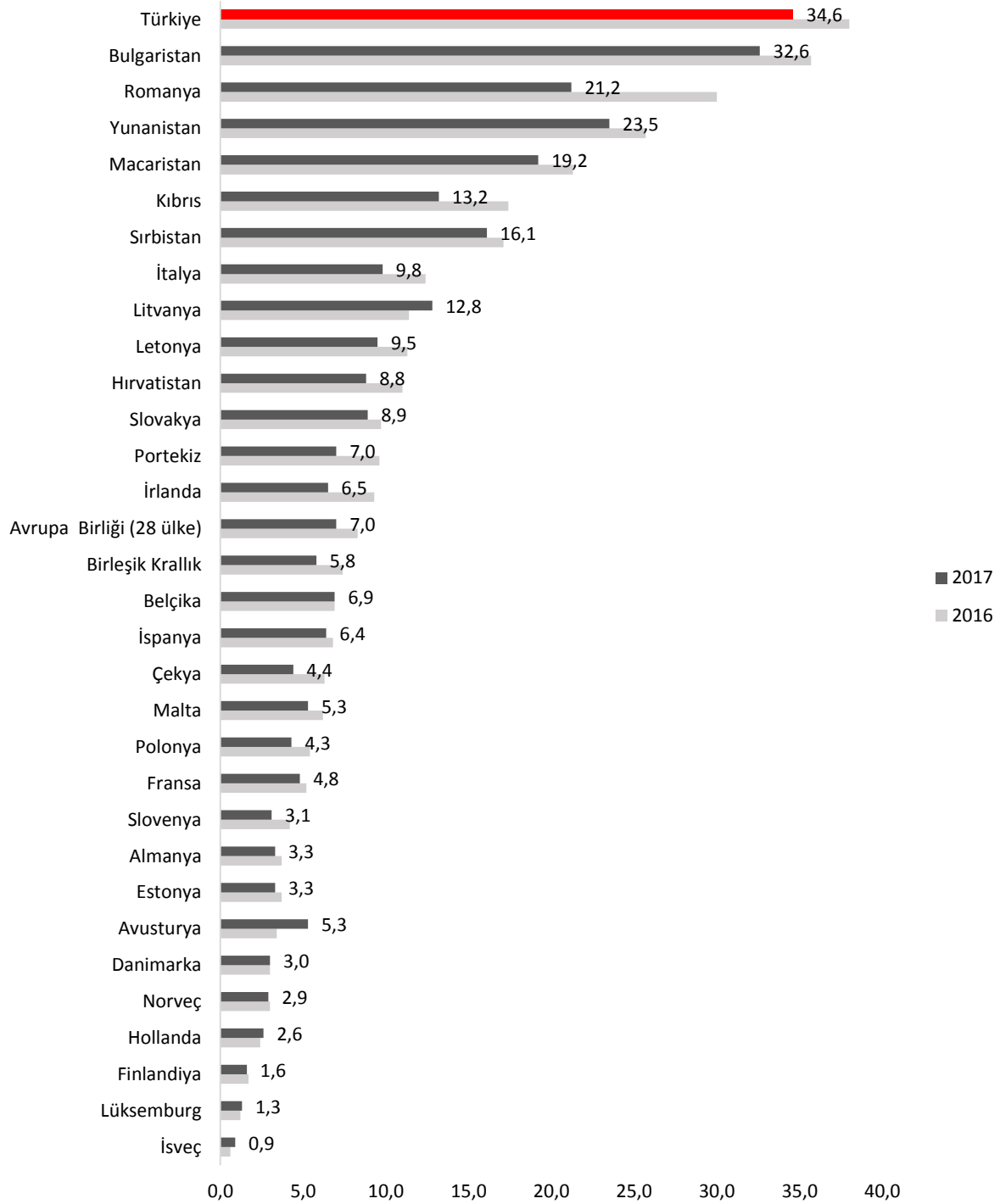
Çocuk yoksulluğu ölçütü olarak bu araştırma notunda Avrupa Birliği İstatistik Ofisi'nin (Eurostat) tanımladığı şiddetli maddi yoksunluk ölçütü kullanılmıştır. Şiddetli maddi yoksunluk bireylerin hayatlarına düzgün bir şekilde devam edebilmeleri için gerekli olan çeşitli ihtiyaçların zorunluluktan yerine getirilememesi olarak tanımlanabilir. Bu ölçüte göre (1) kira ve faturaların ödenmesi, (2) evin ısınma ihtiyacının yeterince karşılanması, (3) beklenmeyen harcamaların karşılanması, (4) her iki günde bir et, balık ya da protein eşdeğer gıdalarının tüketilebilmesi, (5) evden uzakta bir haftalık tatil masrafının karşılanması, (6) bir arabaya, (7) bir çamaşır makinesine, (8) bir renkli televizyona ve (9) bir

**Doç. Dr. Gökçe Uysal, Betam, Direktör Yardımcısı, gokce.uysal@eas.bau.edu.tr

*** Yazgı Genç, Betam, Araştırma Görevlisi, yazgi.genc@eas.bau.edu.tr

telefona sahip olunması (cep telefonu da dahil), olarak belirlenen dokuz kriterlerden dördünü yerine getiremeyen hanelerde yaşayan bireyler şiddetli maddi yoksunluk içerisinde kabul edilmektedir.

Şekil 1 : 0-15 Yaş grubundaki çocukların şiddetli maddi yoksunluk oranları (%), 2016-2017

Kaynak: Eurostat

Şekil 1’de Avrupa ülkelerinin 0 ila 15 yaş arasındaki çocukların şiddetli maddi yoksunluk oranları verilmektedir. 2017 yılında Türkiye’de yaşayan çocukların yüzde 34,6’sı şiddetli maddi yoksunluk

içerisindedir. Bu oranla Türkiye, Avrupa ülkeleri arasında şiddetli maddi yoksunluğun en yoğun yaşandığı ülke olmuştur.

2016 yılında yoksunluk içerisinde yaşayan çocukların oranı Türkiye’de yüzde 38 seviyesindeydi ve yoksun çocukların oranının en yüksek olduğu ülke Türkiye idi. Başka bir deyişle, Türkiye düşen şiddetli maddi yoksunluk oranına rağmen, Avrupa ülkeleri arasında çocuk maddi yoksunluğunun en yoğun yaşandığı ülke olmaya devam etmektedir. 2016’dan 2017’ye İsveç, Lüksemburg, Hollanda ve Avusturya’da sınırlı da olsa şiddetli maddi yoksunluk içinde yaşayan çocukların oranı artmıştır. Diğer ülkelerde ise çocuklar arasında şiddetli maddi yoksunluğun azaldığı görülmektedir. Çoğu Avrupa Birliği ülkesi çocuk yoksunluğuyla mücadelede yol kat ederken Türkiye’de çocuk yoksunluğundaki azalmaya rağmen yoksunluğun en yoğun yaşandığı ülke olması bu konuda izlenen politikaların yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır.

En yoğun yoksunluk oranı tatilde

TÜİK tarafından yayınlanan 2017 Gelir ve Yaşam Koşulları Anketi verileri kullanılarak oluşturulan Tablo 1’de şiddetli maddi yoksunluğu oluşturan ihtiyaçların karşılanamama oranları gösterilmiştir. Veriler incelendiğinde şiddetli maddi yoksunluğun özellikle birkaç kalemde yoğunlaştığı gözlemlenmektedir. Türkiye’de yaşayan çocukların yüzde 66,3’ü evden uzakta bir haftalık tatil masrafını karşılayamayan hanelerde yaşamaktadır. 2016 yılı verileri ile kıyaslandığında, tatil yapamayan çocukların oranında 4.4 yüzde puanlık bir azalma görülmektedir. Çocukların yaşadığı hanelerin yüzde 44,1’i otomobil sahibi değildir. Bunun yanı sıra, “kira ve faturalar” ve “beslenme” kalemlerinde de azımsanamayacak boyutta maddi yoksunluk oranları gözlenmektedir. Çocukların yüzde 37,8’inin iki günde bir et, tavuk, balık gibi protein içeren gıdalarla beslenemediği kaydedilmiştir. Bunun yanı sıra, çocukların yüzde 40,9’u son 12 ay içerisinde ev kirasını, elektrik, su, gaz ve kredi kartı faturalarını planladığı gibi ödeyemeyen hanelerde yaşamaktadır.

Tablo 1: Alt kalemlere göre şiddetli çocuk maddi yoksunluğu (2015-2017)

Alt Kalemler	Yoksun çocuk sayısı (bin kişi)	Yoksun çocukların oranı (% , 2017)	Yoksun çocukların oranı (% , 2016)	Yoksun çocukların oranı (% , 2015)
Şiddetli Maddi Yoksunluk	7.001	34,6	38,0	36,4
Isınma	5.087	25,1	28,1	20
Beklenmeyen harcamalar	7.298	36,0	37,9	37,4
Beslenme	7.657	37,8	40,8	40,3
Tatil	13.429	66,3	70,7	75,8
Televizyon	54	0,3	0,1	0,3
Çamaşır Makinesi	151	0,7	1,1	1,5
Otomobil	8.925	44,1	48,4	50,5
Telefon	23	0,1	0,1	0,1
Kira ve faturalar	8.281	40,9	43,4	47,5

Kaynak: TÜİK 2015, 2016 ve 2017 Gelir ve Yaşam Koşulları Anketi mikro veri seti; Betam

2016 yılı verileri ile karşılaştırıldığında ise özellikle otomobil sahipliği ile beslenme kalemlerinde 2017 yılında bir iyileşme görülmektedir. Beslenme ihtiyacının yeterince karşılanamadığı hanelerde yaşayan çocukların oranı yüzde 40,8’den yüzde 37,8’e gerilemiştir.

Buna karşın ısınma ihtiyacını karşılayabilme kaleminde 2016 yılında yaşanan dikkat çekici kötüleşmeye karşın, 2017’de bir miktar iyileşmiştir. Isınma ihtiyacını karşılayamayan hanelerde yaşayan çocukların

oranı 2016'da 8,1 yüzde puan yükselerek 28,1'e yükselmişti. Buna karşın, 2017'de ise 3 yüzde puan azalarak yüzde 25,1'e gerilemiştir. Bu iyileşmeye rağmen ısınma ihtiyacını karşılayamayan hanelerde yaşayan çocuklarının oranının hala 2015 seviyesinin üzerindedir. Verilere göre 2016'dan 2017'ye Türkiye'de şiddetli maddi yoksunluk çeken çocukların oranındaki azalmaya telefon ve televizyon hariç bütün kalemler katkı sağlamıştır.

Güneydoğu Anadolu'da her 10 çocuktan 6'sı maddi yoksun

Tablo 2'de şiddetli çocuk yoksunluğuna ait tüm kalemlerin bölgesel kırınımları gösterilmektedir. İlk bakışta Türkiye'nin batısından doğusuna gidildikçe şiddetli çocuk yoksunluğunun artması göze çarpmaktadır. Doğu bölgeleri, Akdeniz bölgesi, Orta Anadolu, Akdeniz ve Doğu Karadeniz Bölgelerinde maddi yoksunluk oranları Türkiye ortalaması olan yüzde 34,6'nın üzerindeyken diğer 6 bölgede ortalamanın altındadır. Çocuk maddi yoksunluğunda en yüksek oranlara sahip iki bölge yüzde 59,3 ile Güney Doğu Anadolu'dur. Diğer bir deyişle, bu bölgede ikamet eden 10 çocuktan 6'sı şiddetli maddi yoksunluk içinde yaşamaktadır. Öte yandan, Türkiye'nin batı bölgelerindeki şiddetli maddi yoksunluk oranının görece düşük olduğu fark edilmektedir. Örneğin şiddetli çocuk yoksunluğunun en az olduğu Doğu Marmara bölgesinde bu oran yüzde 16,6 olarak ölçülmüştür. Ardından da Batı Karadeniz bölgesi (yüzde 23,0) gelmektedir. Şiddetli çocuk yoksunluğunun en yüksek olduğu Güney Doğu Anadolu ile en düşük olduğu Batı Anadolu arasında 42,7 yüzde puanlık ciddi bir fark söz konusudur. Çocuklarda maddi yoksunluk açısından bölgeler arası uçurumun başlıca nedeni bölgelerde medyan gelirler arasındaki mevcut devasa farklılık, ikincil olarak da doğu bölgelerinde hanelerin ortalama çocuk sayısının yüksekliğidir.

Tablo 2: Bölgelere göre şiddetli yoksun çocukların sayısı ve oranları (2017)

Bölgeler	Şiddetli Maddi Yoksun Çocuk Sayısı (bin kişi)	Toplam Çocuk Sayısı (bin kişi)	Yoksun çocukların oranı (%)
TR4-Doğu Marmara	288.561	1.740.471	16,6
TR8-Batı Karadeniz	217.251	944.526	23,0
TR5-Batı Anadolu	453.118	1.862.668	24,3
TR2- Batı Marmara	158.377	650.021	24,4
TR1- İstanbul	1.031.638	3.644.506	28,3
TR3-Ege	607.125	2.012.608	30,2
TR7-Orta Anadolu	381.288	1.072.087	35,6
TR6-Akdeniz	1.001.534	2.737.161	36,6
TR9-Doğu Karadeniz	219.580	599.744	36,6
TRB-Orta Doğu Anadolu	473.891	1.182.095	40,1
TRA- Kuzey Doğu Anadolu	284.525	634.657	44,8
TRC- Güney Doğu Anadolu	1.884.117	3.176.277	59,3
Türkiye	7.001.006	20.256.820	34,6

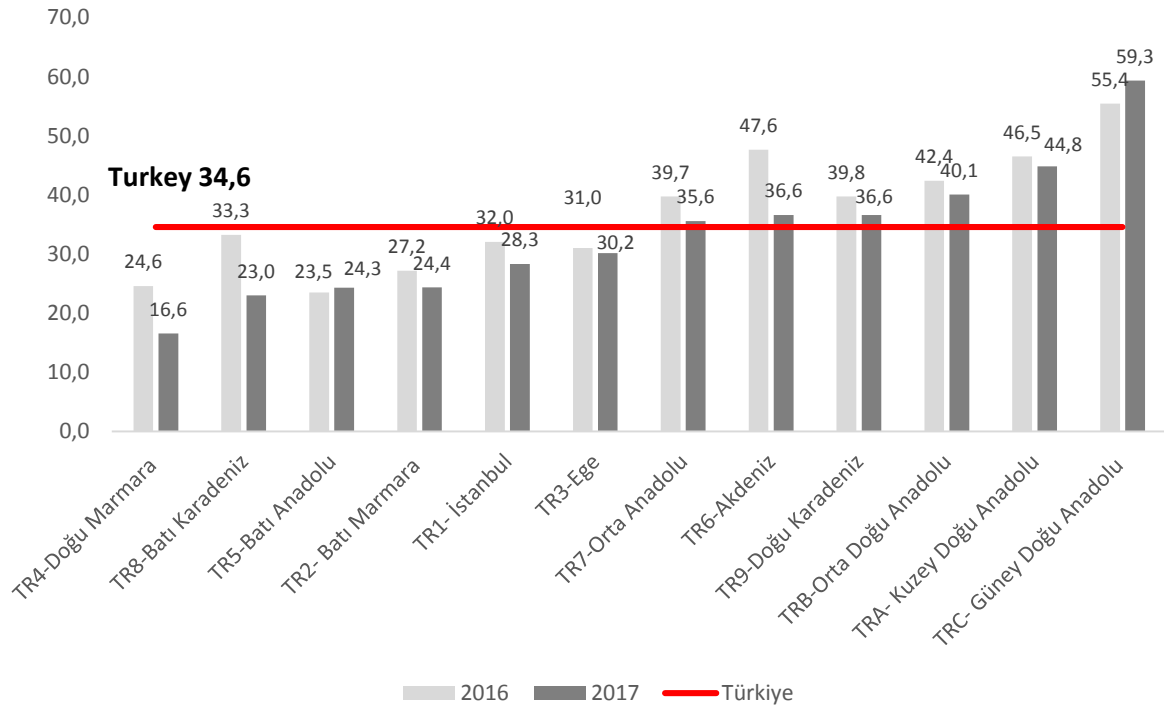
Kaynak: TÜİK 2017 Gelir ve Yaşam Koşulları mikro veri seti; Betam

Kısaca Türkiye'de yaşayan 0-15 yaş aralığında yaklaşık 20 milyon çocuğun 7 milyonundan fazlası maddi yoksunluk içerisinde yaşamaktadır. Tablo 2 incelendiğinde, bu çocukların yarısından fazlasının Akdeniz, Orta Doğu, Kuzey Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerinde yaşadığı görülmektedir. Çocuk yoksulluğunun Türkiye'nin doğusunda daha şiddetli hissedilen bir sorun olduğu bir kez daha göze çarpmaktadır.

Şiddetli maddi yoksunlukta bölgesel değişimler

2016'dan 2017'ye şiddetli maddi yoksunluk değişimleri karşılaştırıldığında, Batı Anadolu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerinde artış kaydedildiği buna karşılık diğer bölgelerde azalmaların gerçekleştiği görülmektedir (Şekil 2). Bölgesel verilerde Güney Doğu Anadolu'da (3,9 yüzde puan) yaşanan yüksek yoksunluk artışı dikkat çekmektedir. Buna karşın Batı Anadolu'da yaşanan artış 0,8 yüzde puan ile sınırlı kalmıştır.

Şekil 2: Bölgelere göre çocukların şiddetli maddi yoksunluğu (% , 2016-2017)

Kaynak: TÜİK 2017 Gelir ve Yaşam Koşulları mikro veri seti; Betam

Her bir kalem için yoksunluk çeken çocukların oranı Tablo 4'te verilmektedir. Verilere göre Güney Doğu Anadolu Bölgesinde yaşanan yüksek artışın arkasında yatan en çarpıcı etken beklenmeyen harcamaları karşılayamayan hanelerin oranındaki artıştır. Güney Doğu Anadolu'da beklenmeyen harcamaların karşılanamadığı hanelerde yaşayan çocukların oranı 2016'da yüzde 53,3 iken 2017'de 8 yüzde puan artarak yüzde 61,3'e yükselmiştir (Tablo 4). Yoksun çocukların oranındaki artış kısmen de kira ve faturaları ödeyemeyen hanelerde yaşayan çocuk oranının artışından kaynaklanmaktadır (yüzde 52,1'den yüzde 54,5'e). Batı Anadolu'da yaşanan sınırlı artışın ise büyük oranda kira ve faturaların karşılanamamasından kaynaklandığı görülmektedir. Batı Anadolu'da kira ve faturaların ödenemediği hanelerde yaşayan çocukların oranı 2017'de 3,5 yüzde puan artarak yüzde 32,3'e yükselmiştir.

Diğer taraftan Batı Karadeniz ve Akdeniz Bölgelerinde maddi yoksunluk içinde yaşayan çocukların oranlarındaki iyileşmeler dikkat çekicidir. 2016'dan 2017'ye yoksun çocukların oranı Batı Karadeniz'de 10,3 yüzde puan, Akdeniz'de ise 11,1 yüzde puan azalarak sırasıyla yüzde 23'e ve yüzde 36,6'ya gerilemiştir. Bu bölgelerde ısınma ihtiyacını karşılayamayan hanelerde yaşayan çocukların oranındaki iyileşmeler dikkat çekmektedir. Batı Karadeniz ve Akdeniz Bölgelerinde ısınma ihtiyacını karşılayamayan hanelerde yaşayan çocukların oranı sırasıyla yüzde 30,4'ten yüzde 16'ya, yüzde 36'dan

yüzde 28,5'e düşmüştür. Her iki bölge için diğer dikkat çekici iyileşme ise beslenme kaleminde gerçekleşmiştir. İki günde bir protein ihtiyacını karşılayamayan hanelerde yaşayan çocukların oranı Batı Karadeniz'de 9,5 yüzde puan, Akdeniz'de ise 9,4 yüzde puan azalmıştır. Son olarak Batı Karadeniz'de beklenmeyen ihtiyaçların karşılayamayan hanelerde yaşayan çocuk oranı 9,8 yüzde puanlık bir iyileşme sonucu yüzde 36,4'e gerilemiştir.

Çocuk yoksunluğunun gerilediği diğer bölgelerde ise neredeyse tüm kalemlerde iyileşmeler dikkat çekmektedir. Örneğin maddi yoksunluk içinde yaşayan çocuklarının oranının 2016'dan 2017'ye 8,0 yüzde puan azalarak yüzde 16,6'ya gerilediği Doğu Marmara'da evden uzakta bir haftalık tatil masrafını karşılayamayan, otomobil sahibi olmayan ve beklenmedik harcamaları karşılayamayan hanelerde yaşayan çocukların oranlarındaki azalmalar dikkat çekicidir (sırasıyla 12,9, 11,8 ve 9,6 yüzde puan). Son olarak çocuk maddi yoksunluğunun yüzde 39,7'den yüzde 35,6'ya gerilediği Orta Anadolu Bölgesinde ise kira ve faturalarını ödeyemeyen hanelerde yaşayan çocukların oranının ise yüzde 46,2 'den yüzde 38,3'e gerilemiştir.

Tablo 3 Bölgelere göre şiddetli çocuk yoksunluğunun alt kalemleri (2016, 2017)

Bölgeler	2016								
	Isınma	Beslenme	Tatil	Otomobil	Kira ve Faturalar	Televizyon	Çamaşır Makinesi	Telefon	Beklenmeyen harcamalar
TR1-İstanbul	22,2	33,8	57,8	54,3	46,9	0,2	0,3	0,0	27,6
TR2-Batı Marmara	12,9	31,8	59,8	39,3	40,1	0,1	1,2	0,8	32,3
TR3-Ege	22,1	38,4	67,7	35,7	35,6	0,1	0,3	0,2	33,5
TR4-Doğu Marmara	12,0	31,3	57,2	38,2	32,2	0,0	0,4	0,0	30,3
TR5-Batı Anadolu	15,4	29,0	56,9	32,5	28,8	0,0	0,3	0,0	26,0
TR6-Akdeniz	36,0	54,4	73,1	43,6	47,1	0,2	0,8	0,2	48,1
TR7-Orta Anadolu	25,9	49,4	78,2	39,6	46,2	0,1	0,2	0,0	37,5
TR8-Batı Karadeniz	30,4	42,0	71,1	33,1	31,5	0,0	0,8	0,0	41,2
TR9-Doğu Karadeniz	25,4	56,1	77,1	44,7	29,6	0,0	0,2	0,0	44,3
TRA-Kuzey Doğu Anadolu	32,2	37,9	86,1	65,7	50,1	0,6	3,6	0,1	54,9
TRB-Orta Doğu Anadolu	37,3	27,5	85,1	68,4	65,2	0,1	2,8	0,0	28,6
TRC-Güney Doğu Anadolu	47,0	51,4	90,2	68,1	52,1	0,2	3,2	0,0	53,3
Türkiye	28,1	40,8	70,7	48,4	43,4	0,1	1,1	0,1	37,9
2017									
TR1-İstanbul	19,8	28,5	49,8	47,6	43,1	0,2	0,1	0,0	28,0
TR2-Batı Marmara	11,4	27,6	49,1	34,2	38,9	0,9	0,8	0,7	28,0
TR3-Ege	18,1	41,6	66,9	31,7	36,9	0,3	0,5	0,1	33,1
TR4-Doğu Marmara	10,6	25,8	44,3	26,3	23,3	0,0	0,0	0,1	20,8
TR5-Batı Anadolu	16,5	29,3	56,4	33,5	32,3	0,1	0,4	0,1	26,1
TR6-Akdeniz	28,5	44,9	65,7	41,0	39,7	0,1	0,4	0,1	38,3
TR7-Orta Anadolu	26,8	48,1	76,8	35,6	38,3	0,0	0,4	0,0	37,1
TR8-Batı Karadeniz	16,0	32,5	70,8	26,0	27,9	0,1	0,0	0,0	36,4
TR9-Doğu Karadeniz	18,9	53,4	78,4	45,4	35,8	0,0	0,4	1,8	32,3
TRA-Kuzey Doğu Anadolu	33,8	33,1	84,6	62,9	50,2	0,7	1,7	0,0	47,3
TRB-Orta Doğu Anadolu	36,1	28,5	77,1	60,5	57,6	0,3	1,3	0,0	29,5
TRC-Güney Doğu Anadolu	46,1	53,1	91,8	66,4	54,5	0,7	2,5	0,0	61,3
Türkiye	25,1	37,8	66,3	44,1	40,9	0,3	0,7	0,1	36,0

Kaynak: TUIK 2017 Gelir ve Yaşam Koşulları mikro veri seti; Betam